

مروری بر مطالعات فراگیری و رشد زبان فارسی درمقام زبان اول

موسی احمدیان*

احسان مهری**

چکیده

پیدایش نظریه ذاتی بودن زبان مطالعات فراگیری زبان اول را انسجام بخشید و با تمرکز بر گفتار کودک توانست مراحل رشد آن را شناسایی کند و به یافته‌های ارزش‌مندی برسد و نظریه‌های نوینی برای فهم بهتر این پدیده ارائه دهد. جستار حاضر می‌کوشد: ۱. با مروری کوتاه بر نظریه‌های فراگیری و رشد زبان به بررسی مبانی نظری این قلمرو بپردازد، ۲. با رویکرد تحلیلی به پژوهش‌های انجام‌شده در فراگیری و رشد زبان فارسی درمقام زبان اول جایگاه این پژوهش‌ها در مطالعات زبانی را نشان دهد. بدین منظور با جست‌وجو در پایگاه‌های داده پژوهش‌های داخل کشور و سه نمایه SID، Noormags و Magiran پژوهش‌های فراگیری و رشد زبان اول (فارسی) طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۴ مشخص شد. ۷۶ جستار در پنج دسته پژوهش‌های رابطه‌ای - علی، توصیفی، مروری، مقایسه‌ای، و اعتبارسنجی آزمون‌ها طبقه‌بندی شد. یافته‌ها نشان داد که بیش‌تر پژوهش‌ها در حوزه توان‌بخشی و متغیرهای مسبب اختلال در فراگیری و رشد انجام شده است. مطالعات توصیفی محدودی در حوزه شناخت و مراحل رشد زبان فارسی انجام شده است، اما درباره نظریه‌های فرهنگی - اجتماعی ویگوتسکی و کاربرد محور توماسلو پژوهش‌چندانی انجام نگرفته است.

کلیدواژه‌ها: فراگیری و رشد زبان اول، رابطه‌ای - علی، توصیفی، مروری، مقایسه‌ای، اعتبارسنجی آزمون، اختلال زبانی.

* دانشیار آموزش زبان انگلیسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، عضو هیئت علمی دانشگاه اراک (نویسنده مسئول)، m-ahmadian@araku.ac.ir

** دانشجوی دکتری آموزش زبان انگلیسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، e-mehri@phd.araku.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۹/۱۶

۱. مقدمه

زبان پدیده‌ای انسانی و ابزار ارتباط است و چنان با وجود آدمی درآمیخته است که حکیمانی چون افلاطون و روان - زبان‌شناسانی چون چامسکی (۱۹۶۸) آن را ویژگی بارز انسان و ذهن او می‌دانند. بسیاری از جمله ویگوتسکی (۱۹۸۶) و توماسلو (۱۹۹۹) آن را ابزار اصلی تعامل و اجتماعی شدن افراد برمی‌شمرند. با تدوین چهارچوب مطالعه علمی و نظام‌مند زبان از سوی فردینان دوسوسور و زبان‌شناسی جدید، زبان به منزله مقوله‌ای علمی و رابطه آن با ذهن و ابزاری برای تعامل اجتماعی بررسی شد. از مقوله‌های مهم موردعلاقه روان - زبان‌شناسان مطالعه فرایندهای فراگیری زبان است. در رفتارگرایی زبان رفتار کلامی اسکینر (۱۹۵۷) معرفی شد. این رویکرد یادگیری زبان را نوعی شرطی‌سازی و برقراری رابطه شرطی میان محرک و پاسخ، تقلید و تکرار، و تمرین می‌انگاشت.

چامسکی (۱۹۵۹) با مرور و نقدی بر نظریه رفتار کلامی دریچه‌ای تازه بر مطالعات زبان‌شناسی شناختی و فراگیری زبان گشود و زبان را پدیده‌ای ذهنی - ذاتی دانست (۱۹۶۵). لنه‌برگ (۱۹۶۷) نیز با طرح ریشه‌های زیست‌شناختی زبان ذاتی بودن آن را تأیید کرد. به‌باور چامسکی، با شناخت زبان می‌توان راهی برای شناخت ذهن یافت. چامسکی در نظریه دستور جهانی (۱۹۸۶) فراگیری زبان را توانایی خاص ذهن می‌دانست و باور داشت که ساختارهای اولیه زبان در مغز انسان نهفته است. وی آن را برنامه‌ریزی یا نظام‌بندی زبان نامید. به‌باور او، کودک توانایی ذاتی فراگیری زبان را دارد. از این‌رو، مطالعات فرایندهای یادگیری زبان اول از دو نظر اهمیت یافت، زیرا توانست نخست چگونگی یادگیری پدیده پیچیده زبان از جانب کودک را بازنماید؛ دوم داده‌هایی بیابد که نشان دهد کودک چرا، چگونه، و برای چه هدفی زبان را فرامی‌گیرد. پژوهش در این زمینه به یافته‌های چشم‌گیری دست یافت؛ در نتیجه رویکردها و نظریه‌های گوناگونی پدیدار شد. پیازه رشد مراحل پنج‌گانه تفکر و زبان کودک را تدوین کرد (بنگرید به بخش دوم همین جستار). توماسلو (۱۹۹۹) با درکی اجتماعی از خاستگاه زبان به بررسی چگونگی ایجاد نظام توانش ارادی در کودکان پرداخته است و مسیر رشد و شکل‌گیری زبان را در رشد تعامل ارادی طی تعامل معنادار شناخت.

جستار کنونی در ابتدا مروری بر نظریه‌ها و پیشینه مطالعاتی در فراگیری و رشد زبان کودک/اول ارائه می‌دهد. سپس، وضعیت پژوهش‌های انجام‌شده را، با توجه به سه پایگاه داده در بازه زمانی ۱۳۶۵-۱۳۹۴، در فراگیری زبان فارسی در مقام زبان اول می‌کاود.

۲. پیشینه تحقیق: رویکردهای فراگیری زبان اول

نظریه دستور جهانی چامسکی بر این باور است که تمامی زبان‌ها وجوه مشترکی دارند. زمینه‌های این نظر در آرای فیلسوفان پیشین نیز به چشم می‌خورد. ویلهم فن هومبلت در دهه ۱۸۳۰ اذعان داشت که دستور زبانی باید قواعدی داشته باشد که مجموعه‌ای از ژرف‌ساخت‌ها و روساخت‌ها را می‌سازد و تعداد نامحدودی جمله تولید می‌کند. چامسکی (۱۹۶۵) این مجموعه قوانین (محدود) را توانش زبانی نامید و کوشید توضیح دهد که چرا هر انسان سالم از نظر زیستی می‌تواند زبان بیاموزد و در مدت کوتاهی بر نظام زبانی مسلط شود. چامسکی (۱۹۸۶) با تحلیلی روان-زبان‌شناختی نشان داد که ژرف‌ساخت‌ها مجموعه‌ای انتزاعی از قواعد زبانی‌اند که نظام زبانی را شکل داده‌اند و تولید گفتار را ممکن می‌کنند که تولید گفتار نتیجه فرایندهای ذهنی زبان است.^۱

هرچند پیازه تأثیر بسیاری در مطالعات فرایند رشد زبان گذاشت، به‌طور خاص به فراگیری و رشد زبان نپرداخت. پیازه (۱۹۶۷) معتقد بود که زبان وابسته به تفکر است و برای رشد زبان، کودک باید از رشد شناختی لازم برخوردار باشد تا بتواند برخی از جنبه‌های زبان را فراگیرد. از نظر پیازه، کودک با طی فرایند رشد انسانی اجتماعی می‌شود. طی این فرایند کودک از مراحل و دوره‌های حسی-حرکتی (۱-۱۸ ماهگی)، عملیات عینی، دسته‌بندی، ارتباطات، و اعداد (۱۸ ماهگی-۱۱ یا ۱۴ سالگی)، و عملیات صوری (۱۲ سالگی-۱۵ سالگی) می‌گذرد (پيازه ۱۹۵۸).^۲

ویگوتسکی (۱۹۸۶) با نقد نظریه پیازه تفسیر جدیدی از مراحل رشد ذهنی کودک به‌دست داد. ویگوتسکی انسان را از بدو تولد موجودی اجتماعی می‌داند. در نظریه فرهنگی-اجتماعی ویگوتسکی روابط و تعاملات بین افراد، به‌ویژه کودکان و بزرگسالان، اهمیت زیادی دارد، زیرا تعاملات هویت و ذهن کودک را می‌سازند. کودک در تعامل با محیط اجتماعی می‌شود، چون اجتماعی است ذهن وی نیز مجموعه‌ای از عناصر فرهنگی اجتماعی است. بدین معنا که کودک با دنیای بیرون از طریق ابزارهای اجتماعی-فرهنگی، از جمله زبان که مهم‌ترین این ابزارهاست، تعامل برقرار می‌کند. ویگوتسکی در بررسی نظریه پیازه به مرحله گفتار خودمحور یا مرحله اوتیسمی (در خودماندگی) اشاره می‌کند. در این مرحله، زبان برای کودک معنای دقیقی ندارد. ویگوتسکی این مرحله را گریزی برای گفتار بیرونی (اجتماعی) به سمت گفتار درونی (فردی) برمی‌شمرد. این نوع گفتار شکل کوتاه‌شده گفتاری است که کودک برای خطاب به خود و کنترل فعالیت در حال انجامش به‌کار می‌گیرد (همان).

توماسلو (Tomasello 1999: 13-55) با تکیه بر ابعاد فرهنگی ذهن انسان معتقد است که کودک با درک افراد پیرامون به درک خود می‌رسد. هنگامی که کودک سعی می‌کند توجه اطرافیان را به شیء موردنظر جلب کند، نه فقط متوجه میزان اثرگذاری خود بر اطرافیان می‌شود، بلکه میزان توانایی خود در فعالیت هدف‌مند و معنادار را درمی‌یابد و به «بوم‌شناختی خود» (ecological self) می‌رسد؛ یعنی کودک در فعالیت خاصی درکی از خود به‌دست می‌آورد که بدون تعامل اجتماعی نمی‌تواند بدان برسد. به‌باور توماسلو، کودکان در فرایند یادگیری زبان در اوایل یک‌سالگی دو مهارت شناختی مهم فراگیری را به‌کار می‌گیرند: ۱. نیت‌خوانی و ۲. الگویابی. نیت‌خوانی یعنی کودکان یاد می‌گیرند تا نیت، منظور، و هدف بزرگ‌سالان را هنگام استفاده از زبان برای اهداف اجتماعی تشخیص دهند و به‌مرور ساختارهای مربوط به این اهداف اجتماعی را در تعامل فرهنگی بیاموزند. الگویابی یعنی آن‌ها با شنیدن کلام اطرافیان طرح‌واره انتزاعی زبان (abstract linguistic schema) را از سخن آن‌ها می‌گیرند و قواعد انتزاعی زبان را در ذهن خود می‌سازند. پژوهش‌های فراگیری زبان غالباً بر بنیان نظریه‌های فوق، که به‌اختصار گذشت، انجام شده است.

چنان‌که گذشت، هدف این جستار مروری بر پژوهش‌های فراگیری زبان فارسی در مقام زبان اول است. برای یافتن نظام‌مند مقالات از سه پایگاه نمایه ملی ایران SID، Noormags، و Magiran استفاده شد، زیرا تقریباً تمامی مجلات معتبر داخلی (دانشگاهی) در این پایگاه‌ها نمایه شده و در دسترس‌اند. دو کلیدواژه اصلی «فراگیری زبان اول» (فارسی) و «رشد زبان» در هر سه پایگاه داده و تمامی مقالات فارسی و انگلیسی بین سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۴ جست‌وجو شد. در مجموع ۱۱۴ مقاله به‌دست آمد. از این میان، ۱۲ مقاله در دسترس نبود و ۲۶ مقاله خارج از موضوع فراگیری یا رشد زبان فارسی بود. در نتیجه، ۷۶ مقاله براساس موضوع و حوزه بررسی دسته‌بندی و نتایج آن‌ها جدول‌بندی شد.

۳. بررسی داده‌ها و نتایج

مقالات براساس نوع طرح تحقیقاتی به ۵ دسته اصلی طبقه‌بندی شدند؛ ۱. مقالات رابطه‌ای — علی که به ارتباط بین دو یا چند متغیر و یا تأثیر یک یا چند متغیر در متغیر(های) دیگر می‌پردازند؛ ۲. مقالات توصیفی که فقط پدیده موردنظر را توصیف می‌کنند؛ ۳. مقالات مروری که به مروری بر یافته‌ها یا نظریه‌های سایر پژوهش‌گران می‌پردازند؛ ۴. مقالات مقایسه‌ای که در آن‌ها دو وضعیت متغیر یا محیط با هم مقایسه می‌شوند؛ ۵. پژوهش‌های اعتبارسنجی آزمون‌های مختلف که به فراگیری و رشد زبان مربوط‌اند.

۱.۳ مطالعات رابطه‌ای - علی

مطالعات رابطه‌ای معمولاً به رابطه دو یا چند متغیر می‌پردازد. از جمله متغیرهای پژوهش‌ها می‌توان به رشد ذهن (حسن‌زاده و دیگران ۱۳۸۶)، فعالیت‌های پیش‌دبستانی (مفیدی و سبزه ۱۳۸۸)، مهارت‌های اجتماعی (وهاب و دیگران ۱۳۹۱)، پرخاش‌گری (وهاب و دیگران ۱۳۹۲)، اختلال یادگیری (یارمحمدیان ۱۳۹۲)، نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای (یارایی شه‌میرزادی و دیگران ۱۳۹۲)، کاشت دستگاه حلزون شنوایی (امرای و دیگران ۱۳۹۴)، و عوامل بالقوه و بالفعل تأثیرگذار در رشد زبان (Vameghi et al. 2015) اشاره کرد. در این پژوهش‌ها بین متغیرهای یادشده و یادگیری و رشد زبان آزمون هم‌بستگی انجام شده است. برخی از این مطالعات رابطه بین دو متغیر را علت - معلولی تفسیر کرده‌اند که لزوماً نمی‌تواند چنین باشد. برای مثال، بخشنده (۱۳۹۳) تأثیر واژگانی کتاب داستان در گستره واژگانی کودکان را بررسی کرده است، اما برخلاف ادعای وی نمی‌توان نتایج آن را بر توانش دستوری کودکان تعمیم داد، زیرا کودکان شرکت‌کننده در این پژوهش بین سن سه تا چهار سال هستند و از توانش ساختاری کاملی برخوردارند.

نکته دیگر در پژوهش‌های رابطه‌ای - علی نوع متغیرهای موردمطالعه است. این پژوهش‌ها عمدتاً رشد زبان در کودکان دچار آسیب زبانی، اختلال یادگیری، ناشنوایی، اختلال در مهارت اجتماعی، و پرخاش‌گری را بررسی می‌کنند. برخی تحقیقات (حسن‌زاده و دیگران ۱۳۸۶؛ یارمحمدیان ۱۳۹۲؛ یارایی و دیگران ۱۳۸۲؛ امرایی و دیگران ۱۳۹۴؛ هاشمی و منشی‌زاده ۲۰۱۱؛ وامقی و دیگران ۲۰۱۵) نشان می‌دهد که اگر زودتر به درمان اختلالات کودکان پرداخته شود، در دوران اولیه رشد زبان کودک به مسیر عادی خود بازمی‌گردد (جدول ۱).

جدول ۱. مطالعات رابطه‌ای - علی در فراگیری و رشد زبان فارسی در کودکان

مطالعات رابطه‌ای - علی			
پژوهش‌گران	تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده
حسن‌زاده و دیگران (۱۳۸۶)	بررسی نظریه رشد ذهن در کودکان ناشنوا و تأثیر روش ارتباط در این رشد	۲۰۰ کودک در سه گروه: کودکان ناشنوا با والدین شنوا، کودکان ناشنوا با والدین ناشنوا، و کودکان شنوا - آزمون باور کاذب رایج (کلامی) و تغییر مکان (کم‌تر کلامی)	کودکان ناشنوا با والدین شنوا در مقایسه با کودکان شنوا در رشد ذهنی تأخیر داشتند - کودکان ناشنوا با والدین ناشنوا در مقایسه با کودکان ناشنوا با والدین شنوا تأخیر رشد ذهنی را جبران کردند - ناشنوایی در رشد ذهنی تأثیر منفی می‌گذارد ولی زمان این تأخیر را جبران می‌کند.

مطالعات رابطه‌ای - علی			
تحقیق پژوهش‌گران	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
امامی (۱۳۸۷)	بررسی اثرهای ترتیبی شنوایی در رشد گفتار و زبان	۲۶ نفر در گروه آزمون تربیت شنوایی و ۲۶ نفر در گروه شاهد شیوه ارتباط شفاهی را تجربه کردند - رده سنی کودکان زیر ۷ سال	روش ارتباطی گروه آزمون تأثیر بهتری در رشد گفتار و زبان کودکان دارد - بین دختران و پسران تفاوتی در تأثیر روش ارتباطی نیست.
مفیدی و سبزه (۱۳۸۸)	بررسی تأثیر فعالیت‌های کودکان پیش‌دبستانی (پایه اول ابتدایی) بر رشد زبان گفتاری	۱۰۰ کودک (دختر و پسر) - ۵۰ نفر پیش‌دبستانی رفته و ۵۰ نفر پیش‌دبستانی نرفته - آزمون رشد زبان (TOLD-P3) با تمرکز خاص روی مهارت واژگان و مهارت دستوری	بین کودکان پیش‌دبستانی رفته و پیش‌دبستانی نرفته تفاوت معنادار وجود دارد - فعالیت‌های پیش‌دبستانی تأثیر مثبت می‌گذارد - بین کودکان دختر و پسر تفاوتی دیده نمی‌شود.
وهاب و دیگران (۱۳۹۱)	ارتباط بین رشد زبان دریافتی و مهارت‌های اجتماعی	۱۲۳ کودک ۴ تا ۶ ساله (دختر و پسر) - آزمون رشد زبان - مقیاس نظام درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی (فرم والدین و معلم)	از دید معلمان بین زبان دریافتی و ابعاد مهارت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد ولی این رابطه از دید والدین معنادار نیست.
وهاب و دیگران (۱۳۹۱)	رابطه میان مهارت زبانی و مهارت اجتماعی در کودکان ۴ تا ۶ ساله	۱۲۳ کودک ۴ تا ۶ ساله - آزمون رشد زبان - مقیاس نظام درجه‌بندی مهارت اجتماعی (فرم معلم و والدین) که شامل بخش‌های همکاری، قاطعیت، و خویشتن‌داری می‌شود.	بین مهارت زبانی و مهارت اجتماعی رابطه معناداری است - بین فرم مهارت اجتماعی والدین و تحول زبان بیانی هم‌بستگی ضعیف‌تری در مقایسه با فرم معلمان است؛ دلیل آن می‌تواند عدم پویایی شرایط خانه و محیط آموزشی باشد - بین نظر معلمان و والدین هم‌بستگی معنادار نیست.
وهاب و دیگران (۱۳۹۲)	رابطه بین پرخاش‌گری و رشد مهارت زبانی	۱۰۶ کودک بین ۴ تا ۶ سال - آزمون رشد زبان - پرسش‌نامه پرخاش‌گری	بین پرخاش‌گری و رشد مهارت زبانی رابطه وجود دارد - هرچه مهارت درکی و زبانی پسران افزایش پیدا می‌کند پرخاش‌گری آن‌ها تسهیل می‌شود ولی روی دختران این تأثیر مشاهده نشد - پرخاش‌گری دختران و وضعیت رشد مهارت‌های زبانی درکی و بیانی آن‌ها بیش‌تر از پسران بود.

مطالعات رابطه‌ای - علی			
تحقیق پژوهش‌گران	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
رزمجویی و دیگران (۱۳۹۲)	رابطه میان پرخاش‌گری جسمانی (پرتاب اشیا، تهدید، کتک، لگزدن به منظور صدمه به دیگران) و مهارت زبانی	۱۰۲ کودک کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر بین سن ۶ تا ۸ سال - آزمون رشد زبان - پرسش‌نامه پرخاش‌گری رابطه‌ای و آشکار	کودکانی که مهارت زبانی، بیانی، و درکی پایین‌تری دارند رفتار پرخاش‌گر بیش‌تری نشان می‌دهند - رابطه مهارت زبانی و پرخاش‌گری در دختران بیش‌تر است - پسران پرخاش‌گری بیش‌تری از دختران دارند - تفاوتی میان رشد زبانی دختران و پسران نیست.
یارمحمدیان (۱۳۹۲)	رابطه بین اختلال‌های یادگیری و اختلالات زبانی	۵۰ کودک دوره ابتدایی (دختر و پسر) - پرسش‌نامه سنجش اختلال زبان - آزمون هوش کسلر	بین اختلالات زبان و اختلالات یادگیری رابطه معنادار برقرار است - تأخیر در رشد زبان یادگیری را تحت‌تأثیر می‌گذارد - تفاوتی بین کودکان دختر و پسر نیست.
یارایی شهمیرزادی و دیگران (۱۳۹۲)	بررسی تأثیر نرم‌افزار چندرسانه‌ای در آموزش زبان و گفتار کودکان مبتلا به اختلال شنوایی زیر ۸ سال	۱۵ نفر تحت آموزش نرم‌افزار در ۱۵ جلسه - ۱۵ نفر تحت آموزش سنتی در ۱۵ جلسه - آزمون رشد زبان	نرم‌افزار تأثیر بهتری از روش آموزش سنتی داشت - رشد کودکان در حوزه‌های واژگان تصویری، درک دستوری، و تولید کلمه شایان توجه بود.
شاکری و دیگران (۱۳۹۳)	ارتباط میان آگاهی واج‌شناختی و فرایندهای واجی کودکان مبتلا به اختلال صدای گفتار - آزمون رشد زبان گفتار - اختلالات گفتاری	۲۱ کودک مبتلا به اختلال صدای گفتار - آزمون رشد زبان	بین آگاهی واج‌شناختی و فرایندهای واجی در کودکان مبتلا به اختلال صدای گفتار رابطه وجود دارد - این رابطه در کودکان در فرایندهای واجی غیرطبیعی معنادار بود.
بخشنده (۱۳۹۳)	بررسی تأثیر واژگانی کتاب داستان در فراگیری زبان در کودکان ۳ تا ۴ ساله	کودکان ۳ تا ۴ ساله - بررسی واژگان لغات کتاب‌ها - مشاهده لغات در گفتار کودکان	خواندن داستان گستره واژگانی کودکان را افزایش می‌دهد - می‌تواند سهولت و سرعت فراگیری زبان اول را در پی داشته باشد.
امرابی و دیگران (۱۳۹۴)	پیش‌بینی مشکلات رفتاری کودکان کاشت حلزون براساس رشد زبان، دل‌بستگی ایمن، و نقش واسطه خودتنظیمی	۱۱۴ کودک در فاصله سنی ۳ تا ۷ سال - آزمون رشد زبان - آزمون دل‌بستگی - آزمون خودتنظیمی و مشکلات رفتاری	رشد زبان می‌تواند دل‌بستگی ایمن و خودتنظیمی را پیش‌بینی کند - رشد زبان، دل‌بستگی، با خودتنظیمی با نقش میانجی‌گر می‌تواند مشکلات رفتاری را کاهش دهد - نتایج با یافته‌های تحقیقات ویگوتسکی مطابقت دارد.

مطالعات رابطه‌ای - علی			
تحقیق پژوهش‌گران	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
اخوان و موسوی (۲۰۰۷)	رابطه بین رشد اجتماعی و زبان دختران کلاس اولی	۳۰ دختر کلاس اولی - آزمون رشد زبان - مقیاس رشد اجتماعی	بین رشد اجتماعی و زبان دختران رابطه وجود دارد - این رابطه در شنیدن، انسجام گفتار، گفتار، معنا و ساختار شدیدتر است - رابطه‌ای بین سن رشد و خرده‌مهارت‌ها وجود ندارد.
هاشمی و منشی‌زاده (۲۰۱۱)	رابطه بین رشد زبان و زمان کاشت دستگاه حلزون و برنامه توان‌بخش در کودکان مبتلا به اختلال شنوایی	آزمون رشد زبان نیوشا که شامل بخش‌های شنوایی، دریافت و تولید زبان، گفتار، شناخت، ارتباط اجتماعی، و رشد حرکتی - پرسش‌نامه درباره زمان کاشت دستگاه حلزون و برنامه توان‌بخشی	هرچه زودتر دستگاه حلزون شنوایی کاشته شود و برنامه توان‌بخشی کیفیت بیش‌تری داشته باشد، رشد زبان بهتر خواهد بود - شاید در مقایسه با افراد عادی کودکان مبتلا به اختلال در مرحله عقب‌تری از سن خودشان باشند ولی سرعت رشد به‌مرور عادی می‌شود.
وامقی و دیگران (۲۰۱۵)	کشف عوامل (بالقوه) تأثیرگذار در تأخیر مراجعه به مؤسسات توان‌بخشی - عوامل (بالفعل) تأثیرگذار در زمان مراجعه به مؤسسات توان‌بخشی در کودکان مبتلا به اختلالات زبان و گفتار	بخش ۱: پرسش‌نامه از والدین و متخصصان - بخش ۲: ۲۹ نفر که بالای سه‌سالگی مراجعه کردند، ۳۰ نفر که زیر سه‌سالگی مراجعه کردند - پرسش‌نامه والدین و متخصصان	بخش ۱: مشاوره صحیح با متخصصان درباره زمان ارجاع و درمان - آگاهی از عواقب اختلال. بخش ۲: آگاهی والدین از تأثیر اختلال - نگرانی والدین از آگاهی خویشاوندان - انکار علائم اختلال - میزان نگرانی درمورد اختلال - خانه‌دار بودن / نبودن مادر

چنان‌که جدول ۱ نشان می‌دهد، این دسته از پژوهش‌ها رشد زبان کودک را در وضعیت عادی و طبیعی و با توجه به عوامل محیطی و اجتماعی بررسی نکرده‌اند. مهم‌ترین متغیر کنترل‌شده در این مطالعات آسیب‌های زیست‌شناختی است. از طرفی، مطالعاتی که به رابطه بین عوامل اجتماعی و رشد زبان پرداخته‌اند (مانند وهاب و دیگران ۱۳۹۱؛ ۱۳۹۲) فقط به رابطه متغیرها پرداخته و به رشد زبان کودک کم‌تر توجه کرده‌اند. این مطالعات رویکرد زبان‌شناختی چندانی نداشته‌اند.

۲.۳ مطالعات توصیفی

در گروه مطالعات توصیفی، پژوهش‌گر به توصیف مراحل رشد (زبان) می‌پردازد. این پژوهش‌ها بیش‌تر به تغییر پدیده موردنظر (رشد ساختارهای زبانی، رشد آوایی، واژگانی، و ضمائر ملکی) در جامعه آماری گوناگون در کودکان ناهنجار توجه دارند و می‌کوشند تا جنبه‌های مختلف رشد زبانی کودکان (هنجار یا مبتلا به اختلالی خاص) را واکاوی کنند. پژوهش‌های درزی و شریف‌پور (۱۳۸۹)، قسیسین و دیگران (۱۳۹۰)، صادقی (۱۳۹۲ الف؛ ب)، فهیم (۲۰۰۲)، و اوریادی زنجانی و دیگران (۲۰۱۶) نمونه‌هایی‌اند که جنبه‌های مختلف رشد زبان فارسی (استعاره، ضمائر ملکی، واژگان، آواها، و...) را در بازه‌های سنی مختلف (از ۲ تا ۸ سال) بررسی کرده‌اند. در این پژوهش‌ها یکی از معیارهای مهم در سنجش رشد توانایی گفتار میانگین طول گفتار در کودکان گروه‌های سنی مختلف است. گروه دیگری از پژوهش‌ها کودکان دارای اختلالات زبانی گوناگون را بررسی کردند. از آن جمله، می‌توان به هاشمی و دیگران (۱۳۸۵) و پورجوادی (۱۳۹۰) اشاره کرد که رشد زبانی کودکان مبتلا به انواع اختلالات (آسیب مغزی، سندروم تریچر کولینز، و اختلال شنوایی) هدف پژوهش است. پاره‌ای از پژوهش‌های توصیفی یافته‌های خود را با یافته‌های محققان خارجی مقایسه می‌کنند (مانند: فهیم ۲۰۰۲). به‌علاوه، این مطالعات فقط به رشد زبانی - شناختی کودکان توجه داشته‌اند که اغلب از اندیشه‌های چامسکی و پیازه تأثیر گرفته‌اند (مانند: درزی و شریف‌پور ۱۳۸۹) و تعداد محدودی نیز رشد زبانی کودک را از نگاه ویگوتسکی بررسی کرده‌اند (ملکیان و دیگران ۱۳۹۳). در این مطالعات، فرض اجتماعی یا فردی بودن کودکان در بدو تولد (باتوجه به تفاوت نظریه‌های پیازه و ویگوتسکی) چندان روشن نیست. هیچ‌کدام از مطالعات از نگاه توماسلو به بررسی رشد شناختی و زبانی کودک نپرداخته‌اند. برآیند پژوهش‌های توصیفی نشان می‌دهد که اولاً رشد زبانی کودکان فارسی‌زبان مشابه مراحل رشد زبان در پژوهش‌های انجام‌شده در زبان‌های دیگر است (برای نمونه کلیما و بلوگی ۱۹۶۶ در زبان انگلیسی و کلارک ۱۹۸۵ در زبان فرانسه). ثانیاً، هر مرحله از رشد ویژگی‌های زبانی خاص خود را دارد که باعث افزایش میانگین طول گفتار می‌شود. اختلالات زبانی کودک یا مانع رشد زبان می‌شود یا از سرعت آن به‌شدت می‌کاهد. جدول ۲ پژوهش‌های توصیفی را نشان می‌دهد.

جدول ۲. مطالعات توصیفی در فراگیری و رشد زبان فارسی در کودکان

مطالعات توصیفی			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
هاشمی و دیگران (۱۳۸۵)	مراحل رشد مهارت‌های شنیداری در کودکانی که کاشت حلزون شنوایی شده‌اند	۳۰ کودک طی یک‌سال و نیم بررسی شده‌اند - افراد پس از کاشت وارد دوره توان‌بخشی شدند - سنجش میانگین طول گفتار	بین سن کودکان و پیش‌رفت در برنامه توان‌بخشی رابطه عکس وجود دارد - عوامل پیش‌رفت در دوره توان‌بخشی: دوره حساس زبان‌آموزی، آگاهی والدین، توانایی یادگیری کودکان، طول دوره توان‌بخشی
درزی و شریف‌پور (۱۳۸۹)	بررسی مفهوم انتزاعی مهاره‌سازی در نظریه مرجع‌گزینی چامسکی در میان کودکان فارسی‌زبان	۴۰ کودک بین ۳ سال و ۶ ماه تا ۵ سال انتخاب شدند - کودکان به دو دسته تقسیم شدند (۳/۵ تا ۴ ساله و ۴ تا ۵ ساله)	کودکان ۴ تا ۵ ساله در تشخیص مرجع ضمیر ارجاعی (گروه اسمی مهارکننده سازه‌ای) بهتر از کودکان ۳/۵ تا ۴ سال عمل کردند - به نظر می‌رسد دختران در تشخیص ضمیر ارجاعی بهتر از پسران عمل می‌کنند.
دستجردی کاظمی (۱۳۸۹)	توصیف ویژگی‌های نحوی بین نشانه جمع، ضمائر شخصی، سوم شخص، حرف اضافه، نقش‌نمای مفعول «را»، فعل‌های ماضی ساده، فعل‌های مضارع اخباری، نشانه جمع «ها»، فعل‌های ربطی، نشانه منفی فعل «ن»، جملات ناهم‌پایه در بین کودکان کم‌توان ذهنی	۷۹ کودک آموزش‌پذیر کم‌توان ذهنی - آزمون درک دستوری - آزمون تقلید جمله	سلسله‌مراتب ساختارها از ساده تا دشوار مشخص شدند - آسان‌ترین ساختار در درک، فعل‌های مضارع اخباری و دشوارترین ساختار درک جملات ناهم‌پایه بودند - آسان‌ترین دستور در بیان، سوم شخص جمع و سخت‌ترین ساختار کاربرد ضمائر شخصی و حروف اضافه بود.
قسیسین و دیگران (۱۳۹۰)	رشد برخی خوشه‌های هم‌خوان در کودکان ۲ تا ۴ ساله فارسی‌زبان	مشاهده گفتار کودکان ۲ تا ۴ ساله فارسی‌زبان به‌طور مقطعی	تا ۲/۷ سال دو خوشه هم‌خوان، و بین ۲/۷ تا ۳ ساله سایر خوشه‌های هم‌خوان فراگرفته شد.
پورجوادی (۱۳۹۰)	بررسی ویژگی‌های رشد مهارت‌های گفتار و زبان در مطالعه موردی یک کودک مبتلا به سندروم تریچر کولینز متوالی	کودک ۸ ساله مبتلا به سندروم بافت شنوایی متوسط و هوش هنجار - آزمون آوایی - آزمون صرفی نحوی به‌شکل تعریف داستان تصاویر متوالی	کودک دارای توانش پرخیشومی متوسط، خطاهای جبرانی تولید، خطاهای صرفی نحوی، و ۳۳ فرایند واجی غیرطبیعی بود.

مطالعات توصیفی			
تحقیق	هدف(ها)	جمع آوری داده	یافته‌ها
کاظمی و دیگران (۱۳۹۱)	بررسی میانگین طول گفتار در کودکان با توجه به سن آن‌ها	۱۷۱ کودک بین ۲/۵ تا ۵/۵ سال انتخاب شدند - کودکان به بازه سنی ۶ ماه تقسیم شدند - ۷۵ گفته واضح، متوالی، و پیش از تک‌کلمه برای بررسی میانگین طول گفتار ثبت شد.	با افزایش سن، میانگین طول گفتار کودکان افزایش پیدا کرد - بین گروه کودکان در رده سنی ۳-۳/۵ سال با کودکان در رده سنی ۴-۳/۵ سال تفاوت معنادار است: سرعت رشد گروه دوم بیش‌تر از گروه اول است.
مراد صحرانی (۱۳۹۲)	بررسی فرایند فارسی‌آموزی یک کودک (مطالعه موردی) و با این فرضیه که کودک مقوله‌های واژگانی را زودتر از مقوله‌های نقشی فرامی‌گیرد.	ثبت و تحلیل گفتار یک کودک	برخلاف فرضیه، مقوله‌های نقشی هم‌زمان با مقوله‌های واژگانی فراگرفته می‌شود - گروه‌های نقشی (مانند زمان/ تصریف، متمم‌نما، مبتدا، کانون در نحو اولیه) نیز در گفتار کودک مشاهده شد.
صادقی (۱۳۹۲الف)	سنجش میزان و ماهیت درک استعاره در کودکان ۶، ۷، و ۸ سال فارسی‌زبان	تست استعاره معنایی ادراکی (برای شباهت‌های فیزیکی عینی و ظاهری) و روان‌شناختی (برای شباهت‌های احساسی، عواطف، ویژگی‌های شخصیتی و حالات انتزاعی)	درک استعاره‌های ادراکی در تمامی سنین از درک استعاره روان‌شناختی آسان‌تر بود - با افزایش سن درک هر دو استعاره بهتر می‌شود، مخصوصاً درک استعاره انتزاعی
صادقی (۱۳۹۲ب)	بررسی روند رشد عبارت‌های عام (که به ویژگی‌های اصلی، پایدار، و بی‌زمان اشاره دارند)	۱۶ کودک (یک گروه ۳ تا ۴ سال و یک گروه ۴ تا ۵ سال) - با استفاده از امکانات صرفی - نحوی توانایی درک و تولید مفاهیم عام سنجیده شد.	گروه ۴ تا ۵ سال در درک و تولید اسم جنس عملکرد بهتری داشتند - در پردازش اسم جنس هر دو گروه از امکانات صرفی بیش‌تر از امکانات نحوی استفاده کردند.
ملکیان و دیگران (۱۳۹۳)	بررسی رشد جنبه محتوایی تعریف واژه در کودکان ۴/۵ تا ۷/۵ ساله	۱۰ دختر و پسر در سه رده سنی ۵۴ تا ۶۵، ۶۵ تا ۷۷، ۷۷ تا ۹۰ ماهه - فعالیت تعریف واژه به دو شیوه مستقل و روایی	هرچه سن کودکان بیش‌تر می‌شود، کیفیت تعریف‌ها از نظر محتوایی بهبود می‌یابد - تعریف‌ها از نوع عینی و عملکردی به سمت تعریف‌های ترکیبی پیش می‌روند - نتایج با یافته‌های ویگوتسکی مطابقت دارد.

مطالعات توصیفی			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
فهیم (۲۰۰۲)	در چه مرحله‌ای صدا به معنا وصل می‌شود - توصیف رشد شناختی، آوایی، واژگانی، و ساختاری - قواعد جهان‌شمول زبان در فراگیری زبان اول	مطالعه به دو اصل تکبیه دارد: ۱. کودکان از بزرگ‌سالان تقلید نمی‌کنند، بلکه ویژگی‌های خاص خود را دارند و ۲. کودکان با شنیدن گفتار اطراف خود می‌توانند قواعد زبان را کشف کنند - یک کودک به مدت ۲۷ ماه تحت‌مشاهده قرار گرفت (از ۷ تا ۳۴ ماهگی).	دوره‌های رشد کودک به پنج بخش تقسیم شد: ۱. پیش‌زبانی (۰ تا ۱۲ ماه)، ۲. تولید تک‌واژه (۱۲ تا ۱۸ ماه)، ۳. اوایل تولید چندواژه (۱۸ تا ۲۴ ماه)، ۴. اواخر تولید چند واژه (۲۴ تا ۳۰ ماه)، ۵. اوایل تولید زبان بزرگ‌سالی (۳۰ تا ۳۶ ماه) - کودک همانند سایر تحقیقات همان مراحل را طی می‌کند - با فراگیری زبان فارسی برخی از آواها دیگر شنیده نشد که شاید اشاره‌ای به آواهای جهان‌شمول داشته باشد.
شریفی‌پور و دیگران (۲۰۱۵)	رشد ضمائر ملکی وابسته در کودکان ۲/۵ تا ۴ سال	۱۷۷ دختر و پسر در سه رده سنی ۲/۵ تا ۳ سال، ۳ تا ۳/۵ سال، ۳/۵ تا ۴ سال با میانگین طول گفتار ۲ - محقق فعالیتی درباره اعضای بدن برای سنجش رشد ضمائر ملکی وابسته ساخت که شامل ۱۸ سؤال است.	ترتیب یادگیری ضمائر از مفرد به جمع بوده، ابتدا سوم شخص، اول شخص، و در آخر دوم شخص را یاد گرفتند - بین سن و کاربرد درست ضمائر ارتباط وجود دارد - بین دختر و پسر ارتباطی وجود ندارد - هرچه سن کودکان بالاتر می‌رود دقت پاسخ به سؤالات بیش‌تر می‌شود.
اوریدی زنجانی و دیگران (۲۰۱۶)	ارزیابی رشد زبانی کودکان فارسی‌زبان ۶ تا ۱۵ ماهه در کودکان استان	۱۳ کودک ۶ تا ۱۵ ماهه - پرسش‌نامه سن و سطح به والدین (سنجش توانایی ارتباط، توانایی حرکتی، حل مشکلات، حوزه اجتماعی و شخصیتی) - مقیاس زبانی نوزادان (سنجش تعاملی - ارتباط کلامی و غیرکلامی)	کودکان در رشد رفتار تعاملی - ارتباطی کلامی و غیرکلامی موفق بودند - دو عامل مهم در موفقیت: کیفیت کودکان و تعامل والدین با کودکان و میزان تماشاکردن تلویزیون است.

۳.۳ مطالعات مروری

دسته سوم پژوهش‌ها مطالعات مروری است و بیش‌تر به مرور نظریه‌های کلان در فراگیری زبان اول یعنی نظریه‌های پیاز (لطف‌آبادی ۱۳۶۵)، ویگوتسکی (میرحسینی ۱۳۸۳؛ رشتچی ۱۳۸۹)، چامسکی (ملکی ۱۳۷۸؛ مشیری تفرشی ۱۳۸۳)، و اسکینر (فکوری ۱۳۸۲؛

مشکات (۲۰۰۱) پرداخته‌اند. هم‌چنین مقالاتی‌اند که به عوامل دیگر از جمله نقش بازی در رشد شناختی و زبانی و رشد زبانی در دوران جنینی توجه دارند. در قلمرو مطالعات کودکان هنجار و ناهنجار مطالعات ابراهیمی (۱۳۸۴)، سلیمانی و دیگران (۱۳۹۴)، حارث‌آبادی و شیرازی (۱۳۹۳)، جلیله‌وند (۱۳۹۲)، و جولایی (۱۳۸۹) از این نوع‌اند. از طرفی، مرور مطالعات و عوامل مختلف آسیب‌های زبانی و توصیف مراحل رشد نیز مورد توجه برخی بوده است؛ مانند پرنه (۱۳۸۶). دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها مراحل رشد در سایر زبان‌ها (زبان انگلیسی) را مرور کرده‌اند: ابراهیمی (۱۳۸۴) و رحیم‌پور (۱۳۸۳). همان‌طور که در بخش مطالعات توصیفی گذشت، مطالعات چندانی دربارهٔ مراحل رشد در فراگیری زبان فارسی در کودکان هنجار انجام نشده است به جز فهیم (۲۰۰۲)، شریفی‌پور و دیگران (۲۰۱۵)، و اوربادی زنجانی و دیگران (۲۰۱۶). شایان توجه این که بیش‌ترین تعداد مقالات یافت‌شده در این بررسی مربوط به مطالعات مروری بود (۳۱ مقاله). این تعداد در مقایسه با مطالعات رابطه‌ای - علی (۱۵ مقاله)، مطالعات توصیفی (۱۳ مقاله)، و مطالعات مقایسه‌ای (۱۳ مقاله) بیش از دو برابر است. شاید این تمایل محققان ناشی از این باشد که حوزهٔ فراگیری زبان فارسی به‌منزلهٔ زبان اول کم‌تر موضوع پژوهش‌های تجربی و درازمدت (به‌خصوص مطالعات توصیفی در کودکان هنجار تا ۴ سال) بوده است. عمدهٔ پژوهش‌گران در مطالعات مروری فقط به بررسی نظریه‌های کلان و پژوهش‌های مراحل رشد سایر زبان‌ها بسنده کرده‌اند. جدول ۳ اهداف مقالات مروری و خلاصه‌ای از نکات اشاره‌شده در هر مقاله را نشان می‌دهد.

جدول ۳. مطالعات مروری در فراگیری و رشد زبان

مطالعات مروری		
تحقیق	هدف(ها)	یافته‌ها
لطف‌آبادی (۱۳۶۵)	مرور نظریهٔ پیازه دربارهٔ رشد شناختی	مراحل رشد شناختی پیازه را مرور و ویژگی‌های هر مرحله را توصیف کرده است.
بیرجندی (۱۳۶۹)	مروری بر مسائل فراگیری زبان	نگاهی به نظریه‌های کلی فراگیری زبان اول و توصیف مراحل رشد یادگیری زبان با توجه به تحقیقات خارجی داشته است.
حق‌بین (۱۳۷۱)	مسائل جاری فراگیری زبان اول	مروری بر نظریه‌های فراگیری و مراحل رشد زبان
بیرجندی (۱۳۷۱)	عوامل بیولوژیکی در فراگیری زبان	بررسی نظریهٔ دانشمندان دربارهٔ عوامل بیولوژیکی در فراگیری زبان اول
شمالی (۱۳۷۳)	نظریه‌های رشد زبان در کودک	به بررسی نظریه‌های رفتارگرایی، پیازه، نظریهٔ شناختی، تعامل اجتماعی، پیوندگرایی، و پردازش اطلاعات پرداخته است.

مطالعات مروری		
تحقیق	هدف(ها)	یافته‌ها
مهروان (۱۳۷۵)	عوامل مؤثر در رشد کلامی	به عوامل زیستی اشاره می‌کند که به دو دسته رشد داخلی (شناختی) و رشد تولید گفتار تقسیم می‌شوند. علاوه بر این، دستگاه شنوایی، دستگاه عصبی مغز، هوش، عوامل محیطی (از جمله خانواده، شرایط عاطفی، تعامل با کودک، و تحصیل و فرهنگ والدین) و تلویزیون از عوامل دیگر محسوب می‌شوند.
قرسی (۱۳۷۷)	توصیف زبان کودک	مراحل رشد زبان کودک را بررسی می‌کند و تمرکز ویژه‌ای بر ویژگی‌های ساختاری و واژگانی زبان کودک دارد.
ملکی (۱۳۷۸)	بررسی نظریه متغیرگزینی فراگیری زبان	به بررسی نظریه و دستور جهان‌شمول چامسکی پرداخته و دستور زبان گشتاری - زایشی، نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی، و نظریه فراگیری زبان را مرور کرده است.
رشتچی و کیوانفر (۱۳۷۹)	نقش بازی در رشد شناختی و زبانی	به بررسی اهمیت بازی و یادگیری و اقسام بازی‌های کودک و چگونگی تأثیر آن در رشد شناختی و زبانی کودک می‌پردازد.
یادگاری (۱۳۸۰)	بررسی رشد پیش‌زبانی در دوران جنینی و نوزادی	بررسی مراحل رشد پیش‌زبانی و ارتباطی در دوران اولیه رشد - توصیف درک شنیداری و مهارت‌های ارتباطی و صداسازی کودک، تفسیر مراحل رشد در دوران پیشاکلامی از نگاه نظریه‌های زبان اول
مشکوة‌الدینی (۱۳۸۰)	رشد زبان و فرضیه‌های زبان‌آموزی کودک	مروری به آرای شرطی‌شدگی رفتار زبانی اسکینر، زبان‌آموزی و بناگرایی شناخت پیازه، ذاتی‌گرایی زبان چامسکی و تحلیل و نقد هر کدام از نظریه‌ها
فکوری (۱۳۸۲)	مروری بر مسائل رابطه زبان و اندیشه از دیدگاه روان‌شناسی	نگاهی به نظریه‌های پیازه، ویگوتسکی، و ورف درباره ارتباط زبان و تفکر - بررسی کلی آرای این نظریه‌پردازان با توجه به مبانی فلسفی هر کدام از نظریه‌ها
صمدی (۱۳۸۳)	نگاهی به یافته‌های مطالعات در تأیید فطری بودن زبان	تحقیقات نشان می‌دهد که زبان فطری است - این یافته‌ها در تقابل با رویکرد تجربه‌گرایی در فراگیری زبان قرار می‌گیرد - فراگیری زبان اول تحت تأثیر آموزش نیست - کودکان ناشنوا و نابینا نیز در فرایند فراگیری زبان اول قرار می‌گیرند - فرضیه دوران حساس در فراگیری زبان اهمیت بسیار زیادی دارد - مقاله در نهایت به ویژگی‌های آسیب‌شناختی افراد ناهنجار می‌پردازد.
میرحسینی (۱۳۸۳)	رشد شناختی و زبان کودک	مروری بر نظریه پیازه و ویگوتسکی و تقابل این دو رویکرد در یادگیری زبان دارد.
رحیم‌پور (۱۳۸۳)	مروری بر پیش‌فرض‌های مبانی غریزی زبان - مراحل فراگیری زبان	بررسی دو فرض مبانی: الف) زبان توانش غریزی است. پس انسان‌ها توانایی زبان‌آموزی دارند و می‌توانند همه زبان‌ها را بیاموزند. زبان‌ها در ویژگی‌های هسته‌ای وجه اشتراک دارند و انسان‌ها این ویژگی‌ها را در بدو تولد می‌دانند؛ ب) محیط زبانی برای رشد لازم است - مراحل فراگیری زبان: بازی با صداها، تکرار آواها، کلمات، گروه واژه، تک کلمه، و دو کلمه است.

مطالعات مروری		
تحقیق	هدف(ها)	یافته‌ها
مشیری تفرشی (۱۳۸۳)	بررسی رشد زبان از دیدگاه روان‌شناسی زبان	دو نظریه اسکینر و چامسکی درباره پدیده فراگیری زبان را در تقابل قرار می‌دهد.
اسلامی (۱۳۸۴)	اختلالات در زبان بیانی	تعریف اختلال زبان بیانی و خلاصه‌ای از ویژگی‌های کلی آن
ابراهیمی (۱۳۸۴ الف)	بررسی مراحل که کودکان در فراگیری زبان اول طی می‌کنند	مرحله آواسازی، مرحله غان و غون، مرحله گسترش، مرحله غان و و غون متعارف - بررسی کارکرد، معنا، محتوا، و فهم گفتار و اهمیت آن‌ها در سوادآموزی
ابراهیمی (۱۳۸۴ ب)	گفتار، زبان، و سوادآموزی در ناشنوایان	مروری بر مراحل رشد زبان در ناشنوایان و شیوه سوادآموزی آن‌ها به‌طور خلاصه
مصلحی (۱۳۸۴)	بررسی نقش والدین و مربیان در رشد زبان کودکان	صحبت با نوزاد، واکنش نشان‌دادن به صداهایی که نوزاد تولید می‌کند، درخواست از نوزاد برای توصیف تجارب خود، تشویق کودک به کتاب خواندن، مکالمه با کودک و خواندن کتاب برای کودک از جمله عواملی است که می‌تواند در رشد زبان کودکان تأثیر بگذارد.
پرند (۱۳۸۶)	مروری بر حوزه زبان و ویژگی‌های زبانی کودکان ناهنجار (شنوایی) و هنجار	عوامل مؤثر در آسیب شنوایی - شناسایی مشکلات شنوایی و زبانی در دوران اولیه پس از تولد - تفاوت واج‌شناختی و کاربردشناختی کودکان ناشنوا با کودکان شنوا
ابراهیمی (۱۳۸۶)	مروری بر توان بخشی شنیداری/ کلامی - بررسی رشد کلامی	اهمیت و تأثیر کاشت حلزون شنوایی در یادگیری زبان - روش‌های تقویتی برنامه درمان شنیداری - ارجحیت درمان کلامی به دلیل ورود زبان و گفتار از راه گوش - اصول روش ارتباطی برای تقویت زبان در افراد کاشت‌حلزونی شده.
رشتچی (۱۳۸۹)	مروری بر نظریه ویگوتسکی	ارتباط نظریه ویگوتسکی با رفتارگرایی، فطری‌گرایی، و نقش‌گرایی - توضیح مفاهیم منطقه مجاور رشد و میانجی‌گری و تأثیر آن‌ها در آموزش فلسفه به کودکان
فیاضی بارجینی (۱۳۸۹)	مروری بر رابطه دوزبانگی و اختلال‌های گفتار و زبان	دوزبانگی می‌تواند اختلال گفتار و زبان را تشدید و در رشد طبیعی زبان اختلال ایجاد کند، به‌ویژه عدم فضای مناسب برای کودک تا وی بتواند به مرحله تفکیک زبانی در سن ۴ تا ۶ سالگی برسد.
جولایی (۱۳۸۹)	ویژگی‌های زبانی کودکان مبتلا به آسیب شنوایی	کودکان مبتلا به آسیب شنوایی در خیره‌شدن به اشیاء، اشاره‌کردن، توجه مشترک کودک و والدین، و صداسازی تأخیر دارند و قبل از شروع دوره تک‌کلمه‌ای دوره طولانی‌تری را با ارتباط غیرکلامی طی می‌کنند و از بازه واژگانی کم‌تر، طول جمله کوتاه‌تر، استفاده بیش از حد الگوهای کلیشه‌ای، و به‌هم‌ریختگی در نظم و توالی معمول جملات برخوردارند.

مطالعات مروری		
تحقیق	هدف(ها)	یافته‌ها
جليله‌وند (۱۳۹۲)	مروری بر مطالعات انجام‌شده درباره توانایی‌های گفتار و زبان در کودکانی که کاشت حلزونی شده‌اند	اگر کاشت حلزون زیر ۲۴ ماه صورت بگیرد، فاصله سن شنوایی و سن تقویمی برای تولید و درک گفتار کاهش پیدا می‌کند - اگر کاشت حلزونی پیش از فراگیری زبان صورت گیرد، مهارت شنوایی سریع‌تر رشد دارد - از عوامل مهم دیگر در رشد توانایی گفتار تشخیص به‌موقع اختلال، کاشت زود هنگام حلزون، همکاری والدین، و یک‌زبانگی را می‌توان برشمرد.
حارث‌آبادی و شیرازی (۱۳۹۳)	مروری بر ارتباط میان حافظه واجی و زبان کودکان کاشت حلزونی شده	از عوامل اصلی در اختلال حافظه کاری ضعف شنیداری اولیه و کمبود داده‌های زبانی است که باعث می‌شود پردازش اطلاعات شنیداری در حافظه کاری واجی دچار مشکل شود؛ این مشکل می‌تواند در رشد توان زبانی کودکان کاشت حلزونی شده تأثیر منفی بگذارد.
طیاء تبار احمدی و دیگران (۱۳۹۳)	مروری بر یافته‌های رابطه بین حوزه‌های مختلف زبان و رشد نظریه ذهن در کودکان مبتلا به اختلال زبان	پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهند که جملات، متمم‌های نحوی، و افعال ذهنی یا ارتباطی در رشد ذهن کودکان مبتلا به اختلال زبانی تأثیر دارد.
مالکی شامحمود و دیگران (۱۳۹۳)	مروری بر روش‌های تشخیص آسیب ویژه زبان در کودکان	توافق دقیقی در معیار تشخیص آسیب‌های زبانی وجود ندارد - پژوهش‌گر بر یک رویکرد تأکید دارد مانند بالینی - درمانی، معیارهای مبتنی بر عدم انطباق، آزمون‌های استاندارد، نشانه‌های بالینی، و نشان‌گرهای برآمده از گفتار خودانگیزخته
سلیمانی و دیگران (۱۳۹۴)	چه عواملی باعث می‌شود تا ادراک شنوایی، زبان، و گفتار در کودکانی که کاشت حلزونی شده‌اند ارتقا یابد؟	سن کودکان، برنامه‌های توان‌بخشی، نداشتن مشکل برای رشد شنوایی، زبان و گفتار و نیز سطح تحصیلات خانواده می‌تواند غیرمستقیم تأثیرگذار باشد.
مشکات (۲۰۰۱)	رشد زبان و نظریه‌های فراگیری زبان اول	به بررسی نظریه رفتار کلامی اسکینر، نقد آن، و رویکرد چامسکی به زبان می‌پردازد.

برپایه جدول ۳، گفتنی است که این دسته از پژوهش‌ها به نوع ویژگی‌های زبانی شرکت‌کنندگان به‌طور اخص و تغییرات زبان و ساختار آن‌ها طی درمان با استفاده از روش‌ها و ابزارهای درمانی پرداخته است. علاوه بر این، در طرح‌های تحقیقاتی از روش‌های زبان - درمانی برای بررسی میزان تأثیرپذیری و نوع تغییر زبانی شرکت‌کنندگان استفاده نشده است.

۴.۳ مطالعات مقایسه‌ای

در پژوهش‌های مقایسه‌ای عمدتاً دو گروه دارای ویژگی‌های خاص زبانی با هم مقایسه شده‌اند: کودکان هنجار و کودکان مبتلا به اختلال، به‌ویژه اختلال شنوایی (سخدری ۱۳۸۲؛ گُرد و دیگران ۱۳۸۹؛ رحیمی و دیگران ۲۰۱۳)، آسیب زبانی (مالکی شاه‌محمود و دیگران ۱۳۸۷؛ مالکی شاه‌محمود و دیگران ۱۳۹۰؛ محمدی و دیگران ۱۳۹۲)، و ابتلا به سندروم‌های مختلف (رقیب‌دوست و ملکشاهی ۱۳۸۸؛ عزیزاده و دیگران ۱۳۸۹). این پژوهش‌ها غالباً به تفاوت معناداری اشاره می‌کنند که از نظر ویژگی‌های زبانی (ارتباطی، ساختاری، واژگان، درک، بیان، و...) در بین کودکان هنجار و کودکان مبتلا به نوعی اختلال وجود دارد. تقریباً در تمام این پژوهش‌ها کودکان هنجار بهتر عمل کرده‌اند. این نشان می‌دهد که هرگونه اختلال زیستی، روانی، یا محیطی می‌تواند در رشد زبان تأثیر منفی بگذارد. این مطالعات توانسته‌اند برخی از ویژگی‌ها و نوع تأثیر اختلالات گوناگون را در زبان کودکان شناسایی کنند؛ مثلاً کودکان ناشنوا در صورت کاشت حلزون شنوایی می‌توانند در کوتاه‌مدت از نظر توانش زبانی به کودکان شنوا نزدیک شوند (کرد و دیگران ۱۳۸۹). اگر کودکان به نوعی سندروم یا اختلال ذهنی - روانی مبتلا باشند شدت آسیب زبانی بیش‌تر خواهد بود (جدول ۴).

جدول ۴. مطالعات مقایسه‌ای در فراگیری و رشد زبان فارسی در کودکان

مطالعات مقایسه‌ای			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
سخدری (۱۳۸۲)	مقایسه ارتباط کودکان ناشنوا و شنوا با مادران شنوای آن‌ها - مقایسه بین ارتباط بینایی، کلامی، ارتباط زبانی و غیرزبانی دو گروه کودکان	مقایسه ۲۰ کودک ناشنوا بدون کاشت حلزون و ۲۰ کودک شنوا بین ۲۲ ماه تا ۲ سال - معیار سنجش رفتارهای ارتباطی: گفتار، اشارات، صداسازی، حرکات بدن، تماس‌های توجهی، و توجه بینایی	کودکان ناشنوا در مقایسه با کودکان شنوا در برقراری ارتباط تأخیر داشتند - کودکان ناشنوا از طریق صداسازی غیرزبانی ارتباط برقرار می‌کردند - مادران کودکان ناشنوا بیش‌تر از ارتباط بینایی استفاده می‌کردند؛ این کودکان توجهی به ارتباط بینایی مادرانشان نشان نمی‌دادند.
مالکی شاه‌محمود و دیگران (۱۳۸۷)	مقایسه توان‌مندی‌های زبانی کودکان مبتلا به آسیب زبانی با کودکان خردسال‌تری که از نظر میانگین طول گفتار با آن‌ها تطابق دارند	۱۲ کودک مبتلا به آسیب زبانی - ۱۲ کودک سالم - تطابق دو گروه از نظر میانگین طول گفتار - آزمون رشد - تحلیل گفتاری کودکان	تفاوت معناداری در انواع واژه‌ها و تک‌واژه‌ها بین دو گروه مشاهده نشد، ولی کودکان مبتلا به آسیب ویژه زبانی نمره میانگین پایین‌تری در بخش‌های زبان گفتاری، سازمان‌دهی، معناشناسی، تقلید، واژگان ربطی، و واژگان شفاهی داشتند.

مطالعات مقایسه‌ای			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
رقیب‌دوست و ملکشاهی (۱۳۸۸)	بررسی نحوه عملکرد کودکان مبتلا به سندروم داون در ساختارهای نحوی ساده و مرکب	۱۰ کودک مبتلا به سندروم داون - ۱۰ کودک هنجار - سن عقلی کودکان ۷ تا ۸ سال (دختر و پسر) - آزمون درک زبانی به صورت مطابقت تصویر و جمله	کودکان مبتلا به سندروم داون در درک ساختارهای ساده، مرکب، مرکب هم‌پایه، و مرکب ناهم‌پایه ضعیف‌تر از کودکان سالم عملکرد داشتند.
پیروز و دیگران (۱۳۸۸)	مقایسه ویژگی‌های زبان‌شناختی دانش‌آموزان عادی و تیزهوش	۶۰ نفر دانش‌آموز تیزهوش - ۶۰ نفر دانش‌آموز عادی - بازه سنی دانش‌آموزان بین ۶ تا ۸ سال و ۱۱ ماه - آزمون هوش کاتال فرم الف - آزمون رشد زبان	بین دو گروه تفاوت معناداری از نظر ویژگی‌های زبان‌شناختی دارد - کودکان تیزهوش از نظر زبان گفتاری، گوش کردن، صحبت کردن، معنی‌شناسی، و نحو توانایی بیش‌تری از خود نشان دادند.
علیزاده و دیگران (۱۳۸۹)	مقایسه نیم‌رخ رشد زبان کودکان مبتلا به اختلال نارسایی بیش‌فعالی و سالم	۳۰ کودک مبتلا به اختلال (دختر و پسر) - ۳۰ کودک سالم (دختر و پسر) - آزمون رشد زبان (برای ارزیابی زبان و گفتار) - مقیاس درجه‌بندی کانرز (برای ارزیابی اختلال بیش‌فعالی) - آزمون ریون (برای سنجش هوش)	بین دو گروه از نظر رشد زبان تفاوت معنادار بود - بین دختر و پسر تفاوت معناداری نبود - نارسایی‌های سطح زبان افراد مبتلا بیش‌تر است.
کرد و دیگران (۱۳۸۹)	بررسی درک آهنگ گفتار در کودکانی که کاشت حلزونی شده‌اند و مقایسه با کودکانی که از شنوایی عادی برخوردارند	۲۵ کودک کاشت حلزون شده - ۲۵ کودک دارای شنوایی طبیعی - جملات خبری و پرسشی برای کودکان پخش می‌شد و از آن‌ها درخواست می‌شد تعیین کنند که جملات پرسشی‌اند یا خبری	بین دو گروه کودکان در درک آهنگ گفتار تفاوت معنادار است - سطح درک کودکان کاشت حلزونی با زمان جراحی و مدت زمان استفاده از حلزون رابطه دارد.
مالکی شاه‌محمود و دیگران (۱۳۹۰)	مقایسه ویژگی‌های صرفی - نحوی گفتار و دیگر مهارت‌های زبانی در کودکان مبتلا به آسیب ویژه زبانی با کودکان سالم هم‌سن	کودکان رده سنی ۵ تا ۷ سال - آزمون رشد زبان - معیار میانگین طول گفتار	در تمامی جنبه‌های زبانی بین دو گروه تفاوت زبانی معنادار است - کودکان مبتلا به اختلال میانگین طول گفتار و واژگان دستوری گفتاری کم‌تری دارند - کودکان مبتلا به اختلال توانایی زبانی پایین‌تر از حد انتظار نسبت به سنشان دارند.

مطالعات مقایسه‌ای			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
مه‌ری‌نژاد و دیگران (۱۳۹۰)	مقایسه زبان بیانی - دریافتی کودکان عادی و نابینا	۲۰ نفر (دختر و پسر) نابینا - ۲۰ نفر کودک سالم - آزمون زبان بیانی و دریافتی نیوکمر و هامیل	بین دو گروه از نظر واژگان ربطی، تقلید جمله، مهارت دریافتی، و صحبت کردن تفاوت معنادار است - در واژگان شفاهی، تکمیل دستوری، تمایزگذاری، و تحلیل واجی تفاوتی بین دو گروه مشاهده نشد.
محم‌دی و دیگران (۱۳۹۲)	مقایسه ویژگی‌های اختلال زبانی در کودکان مبتلا و سالم ۵ ساله	۱۹ کودک مبتلا به اختلال زبانی - ۱۹ کودک سالم - ثبت گفتار هر دو گروه - استخراج ویژگی‌های زبانی	دختران بیش‌تر از پسران از آسیب ویژه زبانی رنج می‌برند - میزان اختلال در مقایسه با مطالعات قبل کم‌تر است - علت این اختلاف می‌تواند ماهیت زبان از نظر واژه نحوی، تعداد و تنوع تک‌واژه‌ها، تکیه به اطلاعات والدین، و ویژگی‌های جامعه‌شناختی باشد.
هارون‌رشیدی و مرادی‌منش (۱۳۹۳)	مقایسه تحول رشد زبان بین کودکان مبتلا به اختلال یادگیری کلامی و کودکان مبتلا به اختلال غیرکلامی	اختلال غیرکلامی، ۳۰ نفر دختر و پسر - اختلال کلامی ۳۴ نفر دختر و پسر - آزمون رشد زبان	تفاوت معنادار بین دو گروه - میانگین نمرات آزمون زبان اختلال غیرکلامی بیش‌تر از اختلال کلامی - تفاوت بین جنسیت نبود.
رحیمی و دیگران (۲۰۱۳)	مقایسه توانایی زبانی کودکان کاشت‌حلزون‌شده با کودکان دارای شنوایی عادی	۳۰ نفر کودک کاشت‌حلزون‌شده - ۳۰ نفر کودک عادی - رده سنی ۵ تا ۸ سال - آزمون رشد زبان	گروه کاشت‌حلزون‌شده شنوایی تقریباً در تمامی توانایی زبانی (بخش معنایی، ساختاری، و آوایی) عقب‌تر بودند، از طرفی به نظر درک زبانی دارند، اما نه به اندازه افراد معمولی
تیموری و دیگران (۲۰۱۴)	مقایسه درک ساختار پیچیده دستوری در کودکان مبتلا به اختلال شنوایی	۲۵ کودک مبتلا به اختلال شنوایی بین سنین ۸ تا ۱۲ سال - ۲۰ کودک سالم بین سنین ۶ تا ۷ سال - میزان درک ساختار توسط آزمون تطابق تصویر - جمله سنچیده شد	میزان درک ساختار پیچیده در کودکان مبتلا به اختلال شنوایی فاصله معنادار پایین‌تری از کودکان سالم داشت، ولی این کودکان در جملاتی که ترتیب واژگانی ساده داشت بهتر عمل کردند.
محم‌دی و دیگران (۲۰۱۵)	مقایسه درک ساختار مجهول در کودکان مبتلا به اختلال زبان با کودکان سالم و کودکان کم‌سن‌تر	۱۰ نفر کودک مبتلا به اختلال زبان (۵۸ تا ۷۱ ماه)، ۱۰ نفر کودک سالم (۵۸ تا ۷۱ ماه)، ۱۵ نفر کودک سالم کم‌سن (۵۰ تا ۵۷ ماه) - فعالیت برای سنجش ساختار مجهول: شناسایی تصویر هنگام شنیدن جملات مجهول	بین گروه مبتلا به اختلال و گروه هم‌سن سالم اختلاف معنادار بود، ولی در مقایسه با کودکان کم‌سن‌تر اختلافی نبود - بین گروه سالم و گروه کم‌سن نیز اختلاف معنادار بود - کودکان مبتلا به اختلال و کم‌سن درکی از ساختار مجهول ندارند و آن‌ها را معلوم تفسیر می‌کنند.

۵.۳ مطالعات اعتبارسنجی آزمون‌ها

این گروه پژوهش‌هایی است که سعی در اعتبارسنجی آزمون‌های زبان دارند: آزمون شناسایی جملات ساختگی، آزمون رشد زبان، آزمون نیوشا، و آزمون تحلیل نمونه زبان. تعداد این مطالعات (۴ پژوهش) در مقایسه با مطالعات بخش‌های قبلی کم‌تر است. جدول ۵ خلاصه این چهار پژوهش را گزارش می‌کند.

جدول ۵. مطالعات اعتبارسنجی آزمون‌های رشد زبان فارسی

مطالعات اعتبارسنجی آزمون‌ها			
تحقیق	هدف(ها)	جمع‌آوری داده	یافته‌ها
حسن‌زاده و مینایی (۱۳۸۰ الف و ب)	اعتبارسازی، رواسازی، و هنجاریابی آزمون رشد زبان	۱۲۳۵ دختر و پسر ۴ تا ۸ سال و ۱۱ ماهه - ترجمه آزمون اصلی (انگلیسی) به فارسی - بررسی تمامی بخش‌های واژگان تصویری، شفاهی، درک دستوری، واژگان ربطی، تقلید جمله، تکمیل جملات دستوری، تحلیل واجی، تمایزگذاری کلمه، و تولید کلمه	آزمون از اعتبار کافی برای ارزیابی مهارت زبانی کودکان فارسی‌زبان برخوردار است.
رهبر و دیگران (۱۳۸۵)	ساختن آزمون برای شناسایی جملات ساختگی به زبان فارسی برای افراد مبتلا به اختلال شنوایی	ترجمه آزمون اصلی (انگلیسی) به فارسی - ۶۰ نفر ۲۰ تا ۳۵ ساله مبتلا به اختلال شنوایی	بین نتایج آزمون فارسی و انگلیسی تفاوت معنادار است - نتایج آزمون به زبان فارسی قابل اعتماد است و تفاوتی میان شرکت‌کننده‌های زن و مرد نیست.
جعفری و دیگران (۱۳۸۸)	اعتبارسنجی آزمون‌های رشد شنوایی، زبان، و گفتار نیوشا	۵۹۳ کودک تا ۶ ساله، تقسیم‌بندی شده به ۱۳ گروه سنی	آزمون نیوشا از اعتبار قابل قبولی برای کودکان فارسی‌زبان برخوردار است.
سلیمانی و دیگران (۱۳۹۳)	اعتبارسازی روان‌سنجی رویکرد تحلیل نمونه زبانی - آزمون رشد زبان و سنجش آسیب‌شناسی.	محتوای داستان و تصاویر آزمون بررسی شد - چندین متخصص اعتبار متن داستان و کیفیت عکس‌ها را تصدیق کردند - آزمون به ۳۰ کودک ۵ تا ۶ ساله داده شد	نتایج پیش و پس آزمون در متغیرهای ساختار جمله و ساختار کلمه هم‌بستگی معناداری نشان داد - آزمون اعتبار قابل قبولی دارد.

۴. بحث و بررسی داده‌ها

زبان‌شناسی مراحل گوناگونی را پشت سر گذاشته است. زبان‌شناسی نوین و زبان‌شناسی شناختی فصلی جدید از مطالعات زبان به‌منزله پدیده‌ای ذاتی، اجتماعی - فرهنگی (ویگوتسکی) و کارکردمحور را پیش‌روی ما گذاشته است. حجم گسترده‌ای از مطالعاتی که در زبان‌های مختلف (به‌ویژه انگلیسی) صورت گرفته نباید ما را از مطالعات گسترده در سایر زبان‌ها، به‌ویژه زبان فارسی، بازدارد.

چامسکی (Chomsky 1965: 34-35) سه معیار اصلی را برای یک نظریه علمی مطرح می‌کند. به‌نظر وی، هر نظریه‌ای باید مشاهده، توصیف، و توضیح مناسبی از مسئله موردبررسی داشته باشد. طبق این معیارها، مطالعات زبان فارسی به‌نظر در سطح مشاهده و توصیف قرار دارند. در بخش اول این جستار درباره نظریه‌های کلان فراگیری زبان اول دیدیم که سعی شده به توضیح فرایندهای فراگیری زبان اول به‌طور کلی پرداخته شود، اما به‌نظر می‌رسد که در پژوهش‌های فراگیری زبان فارسی به معیار توضیحی چندان توجه نشده است. باین‌حال، باید خاطر نشان کرد که پژوهش‌های موردبررسی این جستار به‌یقین ارزش‌مندند. بی‌تردید، در پژوهش‌های رابطه‌ای - علی عوامل اجتماعی و محیطی گوناگونی هم‌چون مهارت‌های اجتماعی، اختلالات زیستی و روان‌شناختی، شرایط محیطی رشد ذهن و زبان موردتوجه بوده است، اما نوع ارتباط والدین و کودک، فعالیت‌های مؤثر در رشد ذهن، بازی‌های کودکانه، و گفت‌وگوهای درمانی برای کودکان ناهنجار از جمله عواملی است که به توجه بیش‌تری نیاز دارد؛ به‌ویژه در کودکان ناهنجار، جنبه‌های اجتماعی و محیطی می‌توانند با رویکردهای جدیدتر گفت‌وگومدار (Feuerstein et al. 2010) بررسی شوند.

در قلمرو پژوهش‌های توصیفی، فراگیری زبان فارسی میانگین طول گفتار از مهم‌ترین معیارهای توصیف مراحل رشد زبان است. اما بایسته است که پژوهش‌ها به‌سمت چندجانبگی پیش‌رود و به فراگیری و رشد انواع ساختارهای زبان فارسی (آوایی، واژگانی، و نحوی) در کودکان بپردازد و در هرکدام مراحل رسیدن به توانش زبانی کامل کودکان را تا سن ۴-۵ سال توصیف کند و توضیح دهد. چنین رویکرد فرایندمحوری درک بهتری از فراگیری و رشد زبان و چگونگی شکل‌گیری مفاهیم زبانی و فرهنگی در کودکان را نشان می‌دهد.

مطالعات مروری به‌صورت مقایسه ساختاری، اجتماعی، فرهنگی، و کارکردی می‌تواند وجه اشتراک و افتراق مراحل و شرایط رشد زبان را میان زبان فارسی و سایر زبان‌ها برای پژوهش‌گران مشخص کند. با مرور و بررسی مطالعاتی که اهداف یک‌سانی را دنبال می‌کنند

دقت و اعتبار یافته‌ها نیز مشخص‌تر می‌شود. با توجه به یافته‌های جدول ۳، به نظر می‌رسد بیش‌تر تلاش شده تا با بررسی نظریه‌های کلان درکی بهتر از مسائل جاری فراگیری و رشد زبان به دست آید. همان‌طور که مشاهده شد، پژوهش‌های حیطه توان‌بخشی سهم بیش‌تری در این باره داشته‌اند و شاید دلیل آن اهمیت عملی در کمک به کودکان دارای مشکلات ذهنی یا اختلال یادگیری زبان باشد.

مطالعات مقایسه‌ای کوشیده‌اند تا بر تفاوت شرایط اجتماعی، زیست‌شناختی، و فرهنگی تمرکز کنند و جنبه فراگیری و رشد زبان را در کودکان هنجار و ناهنجار بکاوند. با این حال، این پژوهش‌ها به لحاظ سن کودکان تنوع بیش‌تری دارند و برخی نیز فراتر از حداکثر سن فراگیری زبان (۵ سال) می‌روند. کودکان ناهنجار کمی این بازه سنی را طولانی‌تر کرده‌اند و برای رشد شناختی و زبانی به زمان بیش‌تری احتیاج دارند. این قلمرو از پژوهش بیش‌تر به مقایسه کودکان هنجار در موقعیت زیست‌شناختی، فرهنگی، و اجتماعی نیاز دارد. پژوهش‌هایی از این دست می‌تواند دستاوردهای خوبی برای حوزه دستور جهانی (با شناسایی قواعد زبانی)، زبان‌شناسی نقش‌گرا (با شناخت چگونگی معناسازی کودکان در محیط اجتماعی)، منظورشناسی زبان اول (با شناخت چگونگی برقراری و رشد رابطه فرهنگی و اجتماعی)، و سایر رویکردها داشته باشد.

۵. نتیجه‌گیری و پیش‌نهاد برای پژوهش‌های آتی

در این بررسی، در ابتدا به رویکردهای اصلی در فراگیری زبان اول نگاهی کوتاه انداختیم، سپس مروری گذرا به نقد چامسکی به رفتارگرایی و طرح نظریه ذاتی بودن زبان شد. آن‌گاه، بر نظریه رشد شناختی پیاز، نظریه فرهنگی - اجتماعی ویگوتسکی، و در نهایت نظریه کاربردمحور توماسلو در فراگیری زبان اول مروری اجمالی انجام گرفت. این بخش درکی کلی از سیر مطالعات زبان اول را نشان می‌دهد. در بخش دوم مطالعات انجام‌شده، فراگیری زبان فارسی به پنج دسته اصلی رابطه‌ای - علی، توصیفی، مروری، مقایسه‌ای، و اعتبارسنجی تقسیم شد تا به کمک آن‌ها وضعیت پژوهش‌های فراگیری و رشد زبان فارسی در مقام زبان اول واکاوی شود.

با توجه به محدوده جست‌وجوی پژوهش‌ها در این جستار، در بازه زمانی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۴ و باتکیه بر سه منبع پایگاه‌نامه، در پاسخ به سؤال این جستار مبنی بر وضعیت پژوهش‌های فراگیری و رشد زبان فارسی در کودکان به چند مورد اصلی می‌توان اشاره کرد:

۱. عمده پژوهش‌های رابطه‌ای - علی با جامعه آماری کودکان ناهنجار فارسی‌زبان انجام شده‌اند و به رابطه متغیرهای مختلف غیرزبانی از جمله مهارت‌های اجتماعی، میزان پرخاش‌گری، اختلال یادگیری، کاشت حلزون شنوایی، و عوامل محیطی با رشد زبان کودکان می‌پردازند؛

۲. مطالعات توصیفی به فراگیری و رشد ساختارهای مختلف زبان فارسی مانند مفاهیم انتزاعی مهاره‌سازی، نشانه جمع، سوم شخص، حروف اضافه در کودکان هنجار و ناهنجار معطوف است. با این حال، ساختارهای بسیاری (برای مثال ساختارهای مجهول، پرسشی، و امری) به نظر از دید پژوهش‌گران به دور مانده است؛

۳. مطالعات مروری به بررسی، تفسیر، و بازنمایی نظریات و مسائل جاری در حوزه فراگیری و رشد زبان به طور عام پرداخته‌اند و عمدتاً نگاه آن‌ها به پژوهش‌های خرد و نظریه‌های کلان پژوهش‌گران خارج از کشور بوده است. این پژوهش‌ها از نظریه رشد پیازه، عوامل بیولوژیکی فراگیری زبان، نظریه متغیرگزینی، و نظریه‌های ویگوتسکی و چامسکی تا مراحل رشد زبان، اختلالات زبانی، و مشکلات و مسائل زبانی در کودکان ناهنجار را دربرمی‌گیرد؛

۴. مطالعات مقایسه‌ای بیش‌تر به بررسی کودکان مبتلا به اختلال زبانی یا ذهنی در مقایسه با کودکان هنجار و ویژگی‌های زبانی آن‌ها پرداخته‌اند و میانگین طول گفتار، درک ساختاری، درک کلامی و غیرکلامی، سرعت رشد زبان، درک آهنگ گفتار، درک زبان در کودکان بینا یا نابینا، میزان پیچیدگی دستوری، و درک ساختار مجهول را بررسی کرده‌اند؛

۵. محور اصلی مطالعات اعتبارسنجی بیش‌تر جنبه اطمینان‌سنجی از ابزار مورد استفاده در مطالعات رابطه‌ای - علی، توصیفی، و مقایسه‌ای است و برای سنجش تغییر در توانایی زبان بیش‌تر از آزمون رشد زبان استفاده کرده و کم‌تر از آزمون‌های شناسایی جملات ساختگی، تحلیل نمونه زبانی، و نیوشا بهره گرفته‌اند. آزمون‌ها ترجمه زبان اصلی (انگلیسی) به فارسی بوده‌اند و تمامی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که آزمون‌ها برای استفاده در مورد کودکان فارسی‌زبان قابل اعتمادند.

پیش‌نهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی به حوزه‌های کم‌تر توجه‌شده (سیر دقیق‌تر مراحل رشد زبان فارسی، نظریه‌های کارکردمحور توماسلو، و اجتماعی - فرهنگی ویگوتسکی) پرداخته شود. به نظر می‌رسد که پژوهش‌های کم‌تری به رشد پیشاکلامی کودکان نظر انداخته و یا کوشیده‌اند از نگاه برونر (باتوجه به دستگاه حمایت فراگیری زبان) به پدیده

فراگیری زبان پردازند. هم‌چنین، در حیطه رویکرد کاربردمحور توماسلو و توانایی ارتباطی و فرهنگی زبان پژوهش درخوری انجام نشده است. بایسته است در تحقیقات آتی قسمت‌های مربوط به مهارت‌های تعاملی در کودکان نیز بررسی شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. معادل‌های فارسی بحث درباره نظریه چامسکی و مراحل رشد زبان کودک از واژه‌نامه زبان‌شناسی و علوم وابسته‌ی همادخت همایون (۱۳۷۹) گرفته شده است.
۲. معادل‌های فارسی اصطلاحات در نظریه پیازه از فرهنگ جامع روان‌شناسی - روان‌پزشکی و زمینه‌های وابسته‌ی نصرت‌الله پورافکاری (۱۳۸۹) گرفته شده است.

کتاب‌نامه

- ابراهیمی، امیرعباس (۱۳۸۴ الف)، «گفتار، زبان و سواد آموزی در ناشنوایان»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۲۹.
- ابراهیمی، امیرعباس (۱۳۸۴ ب)، «گفتار، زبان و سوادآموزی در ناشنوایان»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۴۵.
- ابراهیمی، امیرعباس (۱۳۸۶)، «توان‌بخشی شنیداری / کلامی»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۶۷.
- اسلامی، فرزانه (۱۳۸۴)، «اختلال در زبان بیانی»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۶۶، ۶۰.
- امامی، فرانک (۱۳۸۷)، «بررسی اثرات تربیت شنوایی بر فرایند رشد گفتار و زبان»: <http://www.nashenava.blogfa.com/post-3.aspx>.
- امرای، کورش، سعید حسن‌زاده، و افروز غلامعلی (۱۳۹۴)، «پیش‌بینی مشکلات رفتاری کودکان کاشت‌حلزون‌شده شنوایی براساس رشد زبان و دل‌بستگی ایمن: نقش واسطه خودتنظیمی»، اندیشه و رفتار، س ۹، ش ۳۷.
- بخشنده، پریسا (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر واژگان مورد استفاده در کتاب‌های داستان بر فراگیری زبان اول کودکان ۳ تا ۴ ساله، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- بیرجندی، پرویز (۱۳۷۱)، «عوامل بیولوژیکی در فراگیری زبان»، مجموعه مقالات دومین کنفرانس زبان‌شناسی نظری و کاربردی، وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری، دانشگاه علامه طباطبائی.
- پرنده، اکرم (۱۳۸۶)، «تحول زبان در کودکان آسیب‌دیده شنوایی»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۷۲.
- پورجوادی، مرضیه (۱۳۹۰)، «بررسی تأثیر ناهنجاری‌های سندرومی و غیرسندرومی بر رشد مهارت‌های گفتار و زبان در سندروم تریچر کولینز»، شنوایی‌شناسی، س ۲۰، ش ۲.

- جعفری، زهرا، حسن عشایری، سعید ملایری، و فرشید علاءالدینی (۱۳۸۸)، «پایایی و روایی آزمون سنجش رشد شنوایی، زبان و گفتار نیوشا در کودکان بدو تولد تا ۶ سال فارسی زبان»، فصل‌نامه پیش، س ۸ ش ۳.
- جلیله‌وند، ناهید (۱۳۹۲)، «مروری بر تحول گفتار و زبان در کودکان ناشنوا پس از کاشت حلزون»، پژوهش در علوم توان‌بخشی، س ۹ ش ۸.
- جولایی، مامک (۱۳۸۹)، «ویژگی‌های زبانی کودکان آسیب‌دیده شنوایی»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۱۰۴.
- حارث‌آبادی، فاطمه و طاهره‌سیما شیرازی (۱۳۹۳)، «حافظه کاری واجی و ارتباط آن با زبان در کودکان کاشت حلزون‌شده»، شنوایی‌شناسی، س ۲۳ ش ۵.
- حسن‌زاده، سعید و اصغر مینایی (۱۳۸۰ الف)، «انطباق و هنجاریابی آزمون رشد زبان TOLD-P3 برای کودکان فارسی‌زبان تهرانی بخش اول»، پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، س ۱ ش ۱.
- حسن‌زاده، سعید و اصغر مینایی (۱۳۸۰ ب)، «انطباق و هنجاریابی آزمون رشد زبان TOLD-P3 برای کودکان فارسی‌زبان تهرانی بخش دوم»، پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، س ۱ ش ۲.
- حسن‌زاده، سعید، نیک‌چهره محسنی، غلامعلی افروز، و الهه حجازی (۱۳۸۶)، «تحول شناختی کودکان ناشنوا براساس نظریه ذهن»، پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، س ۷ ش ۱.
- حقیق‌بین، فریده (۱۳۷۱)، «فراگیری زبان اول در کودک: نظریه و فرایند»، رشد آموزش زبان، ش ۳۴-۳۵.
- درزی، علی و سارا شریف‌پور (۱۳۸۹)، «کارکرد مهار سازه‌ای در فراگیری زبان اول در کودکان فارسی‌زبان»، مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسانی دانشگاه فردوسی مشهد، س ۳ ش ۲.
- دستجردی کاظمی، مهدی (۱۳۸۹)، «توصیف برخی ویژگی‌های نحوی در گفتار دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی»، پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، س ۱۰ ش ۱.
- رزمجوئی، مریم، سیما شهیم، و لیلی سلمانی خانکهدانی (۱۳۹۲)، «رابطه رشد زبان با پرخاش‌گری جسمانی در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر»، پژوهش در علوم توان‌بخشی، س ۹ ش ۶.
- رشتچی، مژگان (۱۳۸۹)، «بررسی نظریه ویگوتسکی از دیدگان روان‌شناسی و ارتباط آن با مبانی نظری آموزش فلسفه به کودکان»، تفکر و کودک، س ۱ ش ۱.
- رقیب‌دوست، شهلا و عاطفه ملکشاهی (۱۳۸۸)، «توانایی کودکان مبتلا به سندروم داون فارسی‌زبان در درک ساختارهای نحوی ساده و مرکب»، فصل‌نامه زبان و ادب پارسی، س ۳۹ ش ۱.
- رهبر، نریمان، محمد کمالی، جمشید پورقرب، و اکرم کتیری (۱۳۸۵)، «ساخت و ارزش‌یابی آزمون فارسی؛ شناسایی جملات ساختگی و بررسی آن در افراد هنجار»، شنوایی‌شناسی، س ۱۵ ش ۱.
- سخلدری، فرانک (۱۳۸۲)، «ارتباط بین کودکان ناشنوا و مادران شنوای آن‌ها: نقش زبان، اشاره و صداها»، شنوایی‌شناسی، س ۲۰ و ۲۱ ش ۱.
- سلیمانی، زهرا، شهین نعمت‌زاده، لعیا غلامی تهرانی، و مهدی رهگذر (۱۳۹۳)، «روایی و پایایی تحلیل نمونه زبانی در سنجش عملکرد زبانی کودکان ۵-۶ ساله»، شنوایی‌شناسی، س ۲۳ ش ۱.

- سلیمانی، فرین، فیروزه ساجدی، سیدبصیر هاشمی، و لیلا منشی‌زاده (۱۳۹۴)، «مروری بر پیشرفت مهارت‌های ادراکی شنوایی، زبان و گفتار در کودکان دارای کاشت حلزون»، مجله علمی پزشکی جندی‌شاپور، س ۱۴، ش ۶.
- شاگری، نویده، زهرا سلیمانی، طلیعه ظریفیان، و محمد کمالی (۱۳۹۳)، «بررسی ارتباط آگاهی واج‌شناختی و فرایندهای واجی در کودکان مبتلا به اختلال صدای گفتار»، شنوایی‌شناسی، س ۲۳، ش ۵.
- شمالی، شروین (۱۳۷۳)، «نظریه‌های رشد زبان در کودک»، تربیت، س ۱۲، ش ۹.
- صادقی، شهره (۱۳۹۲ الف)، «ارزیابی رشد زبان استعاری در کودکان فارسی‌زبان: بررسی مقایسه‌ای»، علم زبان، س ۱، ش ۱.
- صادقی، شهره (۱۳۹۲ ب)، «بررسی روند رشد مفاهیم عام در کودکان فارسی‌زبان»، پژوهش‌های زبان‌شناسی، س ۵، ش ۲.
- صمدی، هادی (۱۳۸۳)، «نگاهی به برخی یافته‌های تجربی در تأیید فطری بودن زبان»، ذهن، ش ۲.
- ظیاء‌تبار احمدی، سیده‌زهرا، نورالدین نخستین انصاری، و حسن عشایری (۱۳۹۳)، «رابطه بین حیطه مختلف زبان و رشد نظریه ذهن در کودکان»، ناشنوایی‌شناسی، س ۲۳، ش ۳.
- علیزاده، حمید، سارا اکبری، و فریبا یادگاری (۱۳۸۹)، «نیم‌رخ رشد زبان دانش‌آموزان با و بدون اختلال نارسایی توجه/بیش‌فعالی»، توان‌بخشی، س ۱۱، ش ۲.
- فکوری، ابراهیم (۱۳۸۲)، «رابطه زبان و اندیشه از دیدگاه روان‌شناسی»، ایران‌شناسی، س ۱۵، ش ۱.
- فیاضی بارجینی، لیلا (۱۳۸۹)، «رابطه دوزبانگی و اختلال‌های گفتار و زبان»، تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، ش ۱۰۲.
- قرسی، محمدحسین (۱۳۷۷)، «کودک و یادگیری زبان»، کیهان فرهنگی، ش ۱۴۹.
- قسیسین، لیلا، زهرا قیومی، و بهروز محمودی بختیاری (۱۳۹۰)، «بررسی رشد برخی خوشه‌های هم‌خوانی در کودکان ۲ تا ۴ ساله فارسی‌زبان»، پژوهش در علوم توان‌بخشی، ش ۷، س ۳.
- کاظمی، یلدا، علیرضا طاهری، فرانک کیانفر، و دیگران (۱۳۹۱)، «بررسی میانگین طول گفتار (MLU) در کودکان ۲/۵ تا ۵/۵ سال فارسی‌زبان اصفهان»، مجله پژوهش در علوم توان‌بخشی، س ۸، ش ۵.
- کرد، نرگس، محمدرحیم شاه‌بداغی، سیده‌مریم خددامی، ماندانا نوربخش، شهره جلالی، و مسعود متصدی زرنندی (۱۳۸۹)، «بررسی توانایی درک آهنگ گفتار در کودکان کاشت‌حلزون‌شده سنین دبستان و مقایسه آن با کودکان دارای شنوایی طبیعی»، توان‌بخشی نوین، س ۴، ش ۳-۴.
- لطف‌آبادی، حسین (۱۳۶۵)، «تئوری پروفیسور ژان پیاژه درباره رشد شناختی»، جستارهای ادبی، ش ۷۵.
- مالکی شاه‌محمود، تکتم، زهرا سلیمانی، و سقراط فقیه‌زاده (۱۳۹۰)، «بررسی عملکردهای زبانی در کودکان فارسی‌زبان مبتلا به آسیب ویژه زبانی»، شنوایی‌شناسی، س ۲، ش ۲.
- مالکی شاه‌محمود، تکتم، زهرا سلیمانی، و شهره جلالی (۱۳۸۷)، «مقایسه تحلیل آزمون رشد زبان (TOLD) و نمونه گفتار در دو گروه کودکان مبتلا به آسیب ویژه زبانی و کودکان طبیعی همتای زبانی آن‌ها»، فصل‌نامه توان‌بخشی نوین، س ۲، ش ۳-۴.

مروری بر مطالعات فراگیری و رشد زبان فارسی در مقام زبان اول ۲۷

- مالکی شاه محمود، تکتم، نورالدین نخستین انصاری، و زهرا سلیمانی (۱۳۹۳)، «روش‌های تشخیص آسیب ویژه زبان»، *شنوایی‌شناسی*، س ۲۳، ش ۲.
- محمدی، مه‌ری، علی سعداللهی، و راهب قربانی (۱۳۹۲)، «شیوع آسیب ویژه زبانی در کودکان ۵ ساله شهر سمنان»، *کومش*، س ۵، ش ۲.
- مراد صحرائی، رضا (۱۳۹۲)، «نحو کودک: نحو تمام‌عیار. شواهدی از روند فراگیری بخش مقوله‌ای و ساخت اطلاع زبان فارسی»، *علم زبان*، س ۱، ش ۱.
- مشکوة‌الدینی، مهدی (۱۳۸۰)، «رشد زبان و فرضیه‌های زبان‌آموزی کودک»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، ش ۱۵۸، ۱۵۹.
- مشیری تفرشی، منیژه (۱۳۸۳)، «رشد زبان از دیدگان روان‌شناسی زبان»، *چیستا*، ش ۲۱۴، ۲۱۵.
- مصلحی، لیلا (۱۳۸۴)، «نقش والدین و مربیان در پرورش و رشد زبان»، *پیوند*، ش ۳۰۹-۳۱۱.
- مفیدی، فرخنده و بتول سبزه (۱۳۸۸)، «تأثیر فعالیت‌های زبان‌آموزی دوره پیش‌دبستانی بر رشد زبان گفتاری دانش‌آموزان پایه اول دوره ابتدایی»، *فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی*، س ۳، ش ۱۰.
- ملکی، عطاءالله (۱۳۷۸)، «نظریه متغیرگزینی فراگیری زبان»، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، س ۱۴، ش ۲.
- ملیکان، مریم، طاهره‌سیما شیرازی، طلیعه ظریفیان، و پوریا رضاسلطانی (۱۳۹۳)، «بررسی و مقایسه رشد جنبه محتوایی تعریف واژه در کودکان ۴/۵ تا ۷/۵ ساله فارسی‌زبان»، *شنوایی‌شناسی*، س ۲۳، ش ۴.
- مهران، مریم (۱۳۷۵)، «عوامل مؤثر بر رشد کلامی»، *تربیت*، س ۱۲، ش ۱.
- مه‌ری‌نژاد، ابوالقاسم، غلامرضا محمدی، و محمدحسن فاطمی‌راد (۱۳۹۰)، «بررسی مقایسه زبانی بیانی دریافتی دانش‌آموزان عادی و نابینا»، *تحقیقات روان‌شناسی*، ش ۱۰.
- میرحسینی، علی‌اکبر (۱۳۸۳)، «رشد شناختی و زبان کودکان»، *رشد آموزش زبان*، ش ۷۲.
- وهاب، مریم، سیما شهیم، محمدمجید اوریادی زنجانی، سلیمه جعفری، و مریم وفهام (۱۳۹۱)، «رابطه رشد زبان بیانی و مهارت‌های اجتماعی در کودکان ۴ تا ۶ ساله فارسی‌زبان»، *شنوایی‌شناسی*، س ۲۱، ش ۴.
- وهاب، مریم، سیما شهیم، سلیمه جعفری، و محمدمجید اوریادی زنجانی (۱۳۹۱)، «بررسی رابطه بین مهارت‌های اجتماعی و رشد زبان دریافتی در کودکان ۴ تا ۶ ساله فارسی‌زبان»، *پژوهش در علوم توان‌بخشی*، س ۸، ش ۳.
- وهاب، مریم، محمدمجید اوریادی زنجانی، مریم رزمجوئی (۱۳۹۲)، «تعیین هم‌بستگی بین رشد مهارت‌های زبانی و میزان پرخاش‌گری رابطه‌ای در کودکان فارسی‌زبان ۴-۶ ساله شهر شیراز»، *پژوهش در علوم توان‌بخشی*، س ۹، ش ۴.
- هارون‌رشدی، همایون و فردین مرادی‌منش (۱۳۹۳)، «مقایسه تحول زبان کودکان دارای اختلالات با درگیری کلامی و کودکان دارای اختلال یادگیری غیرکلامی»، *مجله ناتوانی‌های یادگیری*، ش ۱.

هاشمی، سیدبصیر، لیلا منشی‌زاده، و سکینه منبتی (۱۳۸۵)، «بررسی مراحل رشد مهارت‌های شنیداری، زبان و گفتار ۳۰ کودک کاشت حلزون شنوایی شده مرکز فارس»، *مجله گوش، گلو، بینی و حنجره ایران*، س ۱۸، ش ۴۶.

یادگاری، فریبا (۱۳۸۰)، «رشد پیش‌زبانی در دوران جنینی و نوزادی»، *دانش و پژوهش*، س ۸، ش ۲.
یارایی شه‌میرزادی، دانیال، طویه اعتمادی‌نسب، و سیدمحمود حسینی اشلقی (۱۳۹۲)، «مقایسه تأثیر نرم‌افزار چندرسانه‌ای با روش سنتی بر آموزش زبان و گفتار کودکان آسیب‌دیده شنوایی»، *فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، س ۳، ش ۴.
یارمحمدیان، احمد (۱۳۹۲)، «تحلیل رابطه بین اختلالات یادگیری و اختلالات زبان در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی»، *توان‌بخشی*، س ۱۴، ش ۱.

- Akhavan Tafti, M. and S. F. Mousavi (2007), "A Study of the Relationship of Social and Language Development of First Grade Girl Students", *Journal of Psychology and Education*, vol. 37, no. 1.
- Birjandi, P. (1369), "First Language Acquisition", *The International Journal of Humanities*, no. 2.
- Chomsky, N. (1959), "A Review of Skinner's Verbal Behavior", *Language*, vol. 35, no. 1.
- Chomsky, N. (1965), *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, N. (1968), *Language and Mind*, New York: Harcourt, Brace & World.
- Chomsky, N. (1986), *Knowledge of Language, its Nature, Origin and Use*, New York: Praeger.
- Clark, E. V. (1985), "The Acquisition of Romance, with Special Reference to French", in: *The crosslinguistic study of language acquisition; the data*, vol. 1, D. I. Slobin (ed.), Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Faheem, M. (2002), "First Language Acquisition: The Acquisition of Persian", *The International Journal of Humanities*, vol. 9, no. 2.
- Feuerstein, R., R. S. Feuerstein, and L. H. Falik (2010), *Beyond Smarter: Mediated Learning and the Brain's Capacity for Change*, US: Columbia University.
- Hashemi, S. B., and L. Monshizadeh (2011), "Expressive Language Development in 45 Cochlear Implanted Children Following 2 Years of Implantation", *Iranian Rehabilitation Journal*, vol. 9, no. 14.
- Klima, E. S. and U. Bellugi (1966), "Syntactic Regularities in the Speech of Children", in: *Psycholinguistic Papers*, J. Lyons and R. J. Wales (eds.), United Kingdom: Edinburgh University Press.
- Lenneberg, E. H. (1967), *Biological foundations of language*, New York: Wiley.
- Mohamadi, R., S. M. Rafiee, Y. Modaresi, M. Dastjerdi, A. Minayi, and M. Ghaderi (2015), "Comprehension of Passive Structure: Study of Children with and without Specific Language Impairment", *Iranian Rehabilitation Journal*, vol. 13, no. 4.
- Meshkat, A. M. (2001), "The Language Development and Theories of Language Acquisition of Children", *Journal of the Faculty of Letters and Humanities*, no. 46 - 47.

- Oryadi-Zanjani, M. N., M. Vahab, J. Rasouli, S. Ghasemi, and A. Yazdizadeh (2016), "Center-Based Care and Language Development: A Pilot Study on 6-15 Month Old Persian-Speaking Children", *Journal of Rehabilitation Sciences and Research*, vol. 3, no. 1.
- Piaget, J. (1958), *The Growth of Logical Thinking: from Childhood to Adolescence*, USA: Basic Books.
- Rahimpour, M. (1383), "Developmental Stages of Child Language", *Journal of Faculty of Letters and Humanities*, vol. 47, no. 190.
- Rahimi, M., F. Sadighi, and S. Razezghi (2013), "A Comparison of Linguistic Skills between Persian Cochlear Implant and Normal Hearing Children", *Iranian Rehabilitation Journal*, vol. 11, no. 17.
- Rashtchi, M., and A. Keyvanfar (1379), "The Role of Play in Children's Cognitive and Language Development", *Literary Text Analysis*, vol. 4, no. 14.
- Sharifipour, S., T. Zarifian, A. Sheikhi, and Sh. Sharifipour (2015), "The Study of the Development of Dependent Possessive Pronouns in 2.5-4 Year-Old Typically Normal Persian-Speaking Children", *Journal of Rehabilitation Sciences and Research*, no. 4.
- Skinner, B. F. (1957), *Verbal behavior*, Acton, MA: Copley Publishing Group.
- Teymouri, R., N. Daneshmandan, S. Hemmati, and F. Soleimani (2014), "Perception Development of Complex Syntactic Construction in Children with Hearing Impairment", *Iranian Rehabilitation Journal*, vol. 12, no. 22.
- Tomasello, M. (1999), *The Cultural Origin of Human Cognition*, USA: Harvard University Press.
- Vameghi, R., M. Bakhtiari, P. Shirinbayan, N. Hatamiadeh, and A. Biglarian (2015), "Delayed Referral in Children with Speech and Language Disorders for Rehabilitation Services", *Iranian Rehabilitation Journal*, vol. 13, no. 1.
- Vygotsky, L. S. (1986/1934), *Thought and Language*, Myshlenie I Rech (trans.), USA: MIT Press.